

Віктар ЖЫБУЛЬ

ВОБРАЗ ДОНА ПУЗА Ў ПАЭМЕ “ШТУРМУЙЦЕ БУДУЧЫНІ АВАНПОСТЫ!” УЛАДЗІМІРА ДУБОЎКІ

Паэма “Штурмуецца будучыні аванпосты!” (1929) займае прыкметнае месца як у творчай спадчыне Уладзіміра Дубоўкі, так і ва ўсёй беларускай паэзіі міжваеннага перыяду. Гэты складаны паводле структуры і зместу твор яшчэ доўга будзе прыцягваць увагу даследчыкаў літаратуры, а магчыма, і набываць новыя інтэрпрэтацыі. Бо сёння паэма яшчэ тоіць у сабе нямала загадак.

Бадай самы недаасэнсаваны персанаж паэмы – гратэскава-пачварны Дон Пуза, які рэдка трапляў у поле зроку літаратуразнаўцаў. Тым не менш у агульнай сістэме герояў твора ён займае асаблівае месца, увасабляе адну з важных ідэй, без якой немагчыма паўнаватаснае асэнсаванне ўсяго твора.

Нагадаем асноўныя моманты зместу паэмы. Лірычны герой (своеасаблівы двайнік аўтара) едзе ў цягніку Орша – Унеча. Менавіта такім маршрутам Уладзімір Дубоўка часта ездзіў да свайго цесця Пятра Кляўса ў вёску Студзянец Касцюковіцкага раёна. Аднак у творы вобраз цягніка мае алегарычны сэнс: ён, як вызначылі даследчыкі паэмы, сімвалізуе “гісторыю” (А. Бабарэка), “імклівы нацыянальны прагрэс” (А. Адамовіч). Перад лірычным героем (“на белым экране”) разгортваюцца карціны мінулага і будучыні. З імглы з’яўляецца Пушкін, чытае свой верш “Я пережил свои желанья...”, потым – Байран з вершам “I saw thee weep...” (абодва творы ўведзены ў паэму ў Дубоўкавым перакладзе: “Я перабыў свае жаданні...” і “Ты плакала... Буйной слязой...”). Прачытаўшы вершы, здані вялікіх паэтаў – усходняга і заходняга – знікаюць у тумане. Лірычны герой едзе далей, чуе размову Кандуктара і Пасажыра, актуальную для таго часу спрэчку пра пераход сялянства да сацыялізму. Кандуктар угаворвае Пасажыра-селяніна ўступіць у калектыў (г. зн. у калгас), але той адмаўляецца. Пры гэтым аргументы Пасажыра выглядаюць важкімі, пераканальнымі, поўнымі жыццёвай праўды, а контраргументы Кандуктара – “звычайнымі адчэпкам і агульнымі месцамі, што яшчэ больш узмацняла сілу селянінавай аргументацыі” [1, с. 468]. Тым не менш менавіта з вуснаў Кандуктара гучаць два буйныя маналогі ў выглядзе пераказаных

народных апавяданняў – “пра музыку і пра тое, як ён прадаваў чорту сваю скрыпку” і “пра тое, як Салімонава дачка памерла ды ізноў ажыла”, у якіх праглядаецца алегорыя на тагачасную беларускую савецкую рэчаіснасць і нават у карыкатурызаваным выглядзе “чортавых памагатых” паказаныя некаторыя прадстаўнікі беларускага літаратурнага афіцыёзу канца 1920-х гг.

Пераканаць адзін аднаго героі не здолелі: Пасажыр выйшаў на станцыі Цёмны Лес (рэальная станцыя на лініі Орша – Крычаў), так і не закончыўшы спрэчку. Лірычнага героя хіліць на сон. І вось тут – ці тое ў сне, ці тое на яве – у вагоне і з’яўляецца Дон Пуза. Ён уяўляе з сябе агідную чалавекападобную істоту з галавою не на плячах, а ў жываце (“у пузе”): “Глядзіць адным вокам праз пуп, / праз пуп і гаворыць пачварна. / Здаецца, што некалькі труб / уладжана ў гэту бачару” [2, с. 183]. Тлумачэнне, якое даў сам Дон Пуза наконт незвычайнай будовы свайго цела, вылучаецца логікай парадоксу: “Каб думкам мякчэй. / Бліжэй да мазгоў і наедак” [2, с. 183]. Далейшы дыялог лірычнага героя з Донам Пузам нагадвае “сапсаваны тэлефон”. Дон Пуза не здольны чуць і разумець суразмоўцу: усю яго ўбогую свядомасць напаўняюць думкі пра матэрыяльны дабрабыт, пра спажыву для “пуза”:

– Ды чым ты ў змаганні памог,
для гэтай што ўнёс асалоды?

– Я больш на суніцы налёг,
яны ж гаркаваты заўсёды...

– Ты ўсё на прысмакі павёў.
Галоўнага бачу я мала!

– У-га!

Насаліў і грыбоў,
а рыжыкі –
проста мігдалы... [2, с. 184].

Урэшце лірычны герой – дагэтуль прадстаўлены ў паэме толькі летуценнікам і сузіральнікам – не вытрымлівае, хапае Дона Пуза і выкідае яго з цягніка праз акно. І хоць у героя закрадаюцца думкі, што за такі ўчынак яго могуць папрасіць “на суд крымінальны”, ён адчувае значную палёгку: “Ці ява, / ці спраўджаны сон – / няхай больш не ходзіць за мною...” [2, с. 185].

У № 5 апублікаваны артыкул “Уладзімір Дубоўка як літаратурны крытык і навуковы дзеяч” Таццяны Ганчаровай-Цынкевіч і Таццяны Мельнікавай.

Звесткі пра аўтара змешчаны ў № 4.

Уладзімір Дубоўка (15.07.1900, в. Агароднікі Пастаўскага раёна – 20.03.1976, Масква) – паэт, перакладчык, прэзаік, крытык, мовазнаўца. Закончыў Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю (1918). Настаўнічаў у Тульскай вобласці (1918 – 1920), служыў у Чырвонай Арміі (1920 – 1921). Пасля дэмабілізацыі працаваў метадыстам і інспектарам беларускіх школ Наркамата асветы РСФСР і займаўся на творчым аддзяленні Вышэйшага літаратурна-мастацкага інстытута імя В. Брусава, які скончыў у 1924 г. Быў сябрам літаратурных аб'яднанняў “Маладняк”, “Узвышша”, першым рэдактарам часопіса “Беларускі піянер”. Працаваў рэдактарам беларускага тэксту “Весніка ЦВК, СНК і СПА Саюза ССР” (1922 – 1925), адказным сакратаром пастпрэдства БССР пры ўрадзе СССР (1923 – 1924), выкладчыкам беларускай літаратуры Камуністычнага ўніверсітэта народаў Захаду (1924 – 1927), рэдактарам “Збору законаў і загадаў рабоча-сялянскага ўраду Саюза ССР” (1926 – 1930). У 1930 г. арыштаваны па сфабрыкаванай справе Саюза вызвалення Беларусі. Зняволенне, высылку адбываў у Кіраўскай вобласці, Чувашыі, на Далёкім Усходзе, у Грузіі, Краснаярскім краі. Пасля рэабілітацыі (1957) жыў у Маскве, у 1958 г. быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў СССР.

110

Першы верш надрукаваў у 1921 г. у газеце “Савецкая Беларусь”. Выйшлі зборнікі вершаў “Строма” (Вільня, 1923), “Трысцё” (1925), “Credo” (1926), “Наля” (Масква, 1927), “Палеская рапсодыя” (1961), “Вершы” (1970), паэмы “Там, дзе кіпарысы” (1925), “І пурпуровых ветразей узвівы” (Вільня, 1939), кніжкі вершаваных казак для дзяцей “Цудоўная знаходка” (1960), “Кветкі – сонцавы дзеткі” (1963), “Казкі” (1968), “Залатыя зярняты” (1975), казак “Як сінячок да сонца лётаў” (1961), “Дзівосныя прыгоды” (1963), “Мілавіца” (1964), а таксама выбраныя творы ў 2 тамах (1959, 1965).

Аўтар аповесцей для дзяцей “Жоўтая акацыя” (1967), “Ганна Алелька” (1969), “Як Алік у тайзе заблудзіўся” (1974) і кнігі аповяданняў “Пялёсткі” (1973). Выступаў з крытычнымі, публіцыстычнымі і навуковымі артыкуламі па пытаннях беларускай мовы, літаратуры, культуры.

Вядомы і як перакладчык твораў У. Шэкспіра (“Санеты”, 1964), Дж. Байрана (паэмы “Шыльёнскі вязень”, “Бронзавы век”, містэрыя “Каін” у зборніку “Выбранае”, 1963), вершаў В. Брусава, А. Пракоф’ева, П. Тычыны, Ю. Яноніса, С. Шырвані, М. Ардубады, К. Каладзэ, Э. Чарэнца, У. Бранеўскага, Ю. Славацкага, У. Сыракомлі, Ду Фу і інш.

Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1962) за зборнік вершаў “Палеская рапсодыя”.

Як справядліва зазначае Мікола Ароўка, у паэмах У. Дубоўкі героі-апаненты (Лірык і Матэматык, Пасажыр і Кандуктар) уяўляюць з сябе “хутчэй умоўныя абзначэнні супрацьлеглых пазіцый, кантраставыя ўвасабленні персаніфікаваных ідэй, чым жывыя, псіхічна індывідуалізаваныя персанажы” [3, с. 491]. Нездарма, напрыклад, Лірык і Матэматык, героі папярэдняй Дубоўкавай паэмы “І пурпуровых ветразей узвівы”, у першапачатковай рэдакцыі твора называліся Пачуццё і Розум [1, с. 939]. Апанентам жа Дона Пуза выступае сам аўтар: як бачым, правіцца з брыдкім стварэннем ён даручае не Пасажыру і не Кандуктару, а ўласнаму лірычнаму дваініку. Такі ход сведчыць пра выключна негатыўнае стаўленне аўтара да Дона Пуза і, адпаведна, катэгарычнае непрыманне таго, што гэты герой увасабляе. На фоне прысутных у паэме рамантычных постацей Байрана і Пушкіна шаржаваны і вылучаны рамкай сну вобраз Дона Пуза выглядае асабліва камічна і ўспрымаецца як іншароднае цела, штосьці чужое светапогляду У. Дубоўкі.

Паказальная ў гэтым плане і гісторыя паходжання імя персанажа. Ліст паэта да Адама Барэкі ад 6 ліпеня 1929 г. сведчыць, што У. Дубоўка спачатку хацеў увесці ў твор Дона Кіхота з вядомага рамана Мігеля дэ Сервантэса, але потым перадумаў, замяніўшы вандроўнага рыцара-ідэаліста на яго поўнага антыпода: “Пачаў пісаць поэму, пра якую гаварыў (з Цікавым – пра Вока і г. д.). Галоўны гэрой, які прыходзіць мяне ляць, – ня дон Кіхот, як я думаў раней, а дон Пуза. Гаворыць ён і думае Пузам, дзе знаходзіцца і галава” [4, с. 486]. Паводле пачатковай задумы аўтара, з’явіцца Дон Пуза павінен быў “на ішаку” [4, с. 496], больш нагадваючы нават не Дона Кіхота, а яго збраяноса Санча Панса, прозвішча якога акурат і перакладаецца з іспанскай мовы як “пуза”. Такім чынам, з двух герояў знакамітага рамана У. Дубоўка зрабіў аднаго – пачварнага Дона Пуза, надаўшы яму гратэскава-фантастычныя рысы, уласцівыя персанажам нават не Сервантэса, а Ф. Рабле, Дж. Свіфта ці М. Салтыкова-Шчадрына. Магчыма, паводле аўтарскай задумы, такое “гібрыднае” імя героя мусіла выклікаць у культур-

на дасведчанага чытача адпаведныя асацыяцыі і стварыць дадатковы камічны эфект.

Што ж сімвалізуе сабой Дон Пуза? У апублікаваных на сёння літаратуразнаўчых працах найбольш разгорнутую і абгрунтаваную фармулёўку гэтага вобраза даў былы папличнік Уладзіміра Дубоўкі па “Узвышшы” Антон Адамовіч. Паводле яго прац «Зь “яснай явы” – у “ночнае царства”» (1954) і “Супраціў саветызацыі ў беларускай літаратуры (1917 – 1957)” (1958), Дон Пуза – гэта карыкатурызаваны “вобраз гэткага адпетага матар’ялістага, што, паводля фактычных бальшавіцкіх імкненняў, павінен быў заступіць сабою (дый заступіў) сьведама ліквідаваных ідэалістых жыцьця і змаганьня і гэтым выклікаў трывогу за будучыню ў чужых паэтаў-узвышэнцаў” [1, с. 476 – 477]. Нагадаем, што ў беларускім літаратуразнаўстве існуюць дзве дыяметральна супрацьлеглыя трактоўкі паэмы “Штурмуйце будучыні аванпосты!”. Паводле першай з іх, твор мае антысавецкую скіраванасць і ў алегарычна-іншасказальнай форме асуджае распачаты бальшавікамі курс калектывізацыі. Паводле другой, твор усхваляе калектывізацыю і індустрыялізацыю. Антон Адамовіч прытрымліваўся першай з трактовак, разглядаючы Дубоўкаву паэму ў кантэксте цэлай сістэмы метадаў мастацкай крыптаграфіі, якія паэты-ўзвышэнцы мусілі выкарыстоўваць ва ўмовах савецкай цензуры. Ці ж меў рацыю А. Адамовіч, калі пабачыў карыкатуру на бальшавіка-матэрыяліста і тут – у вобразе Дона Пуза? Наколькі слушнае такое тлумачэнне гэтага вобраза?

Каб адказаць на гэтыя пытанні, мае сэнс звярнуцца да літаратурна-крытычных крыніц пачатку 1930-х гг., то бок напісаных амаль “па гарачых слядах”: хоць паэма была адхілена ад друку, яна ў кароткі час набыла папулярнасць і распаўсюджвалася ў рукапісах. У 1931 г. выйшла кніга Аскара Канакоціна “Літаратура – зброя клясавай барацьбы”, вытрымкі з якой цытуе і А. Адамовіч. Трактоўкі твора, зробленыя А. Канакоціным і А. Адамовічам, шмат у чым падобныя, толькі ў першага прыхаваная антысавецкасць У. Дубоўкі разглядаецца ў адмоўным святле (не дзіва: аўтар быў упаўнаважаным ад ЦК, прыстаўленым да “Узвышша” з мэтай “дапамагчы” суполцы “прызнаць свае памылкі”), а ў другога – у станоўчым (А. Адамовіч пісаў свае працы ў эміграцыі і абараняў іншую тэндэнцыю, уласціваю заходняй саветалогіі).

Сёння агульную карціну можа дапоўніць яшчэ адна праца, якая доўгі час лічылася страчанай, – «Увагі да “Штурмуйце будучыны аванпосты!”» (1933) Адама Бабарэкі, што з’яўляецца часткай яго дзённіка “Запіскі выгнанца”. Разгледзеўшы змест паэмы, крытык звярнуў увагу на сімвалічнае, філасофска-алегарычнае напauненне твора, наватарскую ролю У. Дубоўкі

ў развіцці беларускай паэзіі, яго схільнасць да “камбінацыі новага і старога” [5]. Пра Дона Пуза А. Бабарэка ў гэтай працы піша мала – больш засяроджваецца на актуальных для таго часу эстэтычных праблемах, закранутых аўтарам у паэме. Затое некалькі ёмістых абзацаў пра Дона Пуза ёсць у чарнавіках лістоў А. Бабарэкі да А. Адамовіча, а таксама да самога У. Дубоўкі. Як і «Увагі да “Штурмуйце будучыны аванпосты!”», лісты гэтыя пісаліся ў высылцы – у 1931 – 1932 гг. Чаму ж узвышэнскі крытык у выгнанні перыядычна звяртаўся да вобраза Дона Пуза? Таму што не паспеў напісаць пра яго раней, да арышту? Магчыма, так, але прычына не толькі ў гэтым. Менавіта ў высылцы А. Бабарэка, як і іншыя ўзвышэнцы, найбольш востра адчуў усю актуальнасць створанага У. Дубоўкам вобраза. Дазволім сабе прывесці аб’ёмны фрагмент ліста А. Адамовічу (захаваўся чарнавік), напісанага ў кастрычніку 1931 г., дзе А. Бабарэка разважае над сэнсам вобраза Дона Пуза:

«Гэты васьмь час [выгнаньня] асабліва даваў сябе адчуваць гэты вобраз. Тады стала пытаньне, што гэта за праява такая?.. Куды ні глянеш, усюды бачыш праявы гэтага вобразу. Вось раніца[аю] раўчаі вуліц запаўняюцца рабочаю сілаю, што цячэ на фабрыкі і заводы. І тут выступае Дон. Прыходзі[ш] у ўст[анов]ы на працу. І тут той жа Дон. Выходзіш на рынак – і тут перад табою царства ўсеўладнага Дона... Пачынаеш углядацца ў твары людзей, і ў кожным з іх бачыш вобразы таго-ж Дона. Ідзеш ад бачанага, ад адчуванага ў край мыслі, і тут бачыш, як заяўляе свае правы на ўсеўладства людзікім розумам усё той жа Дон. Гэта-ж ён увесь сьвет выводзіць з сябе – гэта ён, уважаючы сябе за пачатак усяго сьвету, ваюе цяпер за ўсеўладства над ім. <...> Я – бог. Ад людзей я патрабую безразьдзельнага сабе служэньня. Я настроен, каб яны ад галавы да пят былі запоўнены мною і толькі мною. – І ня толькі ў “вялікім”, а і ў самых на першы погляд нязначных дробязях усюды гэты лыцар чалавечай “ніцеты” заяўляе сябе як уладыка жыцьця і сьмерці. Вось ты ў сваіх пажаданьнях мне памянуў і кватэру, і мне ўспомнілася, як ты шукаў яе і як увесь час аклапочан ёю, і я думаў – ну ці ў гэтым моманце ня той жа Дон і ў нас... Вось так і жыве ў сьвеце і людзях гэты яшчэ не разлушчаны [г. зн. не раскрыты. – В. Ж.] сьвету і людзям вобраз Дона, вобраз сусьветнай пачвары гэтай і чакае на свайго мастака, як калісьці чакаў Дон Кіхот на Сэрвантэса.

Дык чаму ж гэты вобраз стаў якраз васьмь тут у рад, калі гутарка ідзе пра пачатак другога схону майго жыцьцёвага шляху? Толькі ён, як той злы дух, як той спакусіцель у пустэльні, што дакляраваў Хрысту ўладу, выступаву на дарозе і ў пустэльні нашага выгнаньня, каб заўладаць намі беспас-

дзельна, каб падпарадкаваць сабе, каб скарыць наш непакорны і не[с]пакойны дух і выпятрыць наш мозак дашчэнту. Тут вось і адкрываецца ўся глыбіня Уладзікавага вершу [неразборліва], дзе йдзе і пра Дон Пузу» [6, с. 5 адв. – 6].

(Апошні сказ утрымлівае намёк на тое, што ў адным са страчаных вершаў перыяду высылкі У. Дубоўка, магчыма, яшчэ раз звярнуўся да вобраза Дона Пуза.)

Як бачым, Дон Пуза ў 1931 г., незадоўга пасля напісання паэмы, успрымаўся А. Бабарэкам часткова гэтаксама, як і А. Адамовічам у 1954 г. (як вульгарны матэрыяліст: “усё матэрыя і ўсё ад матэры”). Можна нават меркаваць, што А. Адамовіч узгадаў і скарыстаў некаторыя Бабарэкавы тэзы, хоць і невядома, ці дайшоў ліст да адрасата, а калі дайшоў – то ў якім выглядзе. Аднак відавочна, што А. Бабарэка бачыў у паэме і яе персанажах больш універсальны, філасофска-абагульнены сэнс. У яго, колішняга выпускніка Мінскай духоўнай семінарыі, эпізод з Донам Пузам не мог не выклікаць біблейных асацыяцый – у прыватнасці, з евангельскім сюжэтам спакушэння Хрыста д’яблам у пустэльні. Падобна, што У. Дубоўка, пішучы дыялог лірычнага героя з Донам Пузам, і сапраўды прыгадаў біблейны сюжэт, намякнуўшы на выслоўе “Не хлебам адным...” у наступнай рэмінісцэнцы: “*Не з сала і будзеш ты жыць, / Дон Пуза, праклятае пуза!*” [2, с. 184].

Яшчэ пра адну біблейную асацыяцыю А. Бабарэка напісаў У. Дубоўка ўзімку 1931 – 1932 гг.: «Як ніколі перада мною паўстала ўся веліч гэтага, толькі шчэ пазначанага ў саркастычных, я б сказаў, абрысах вобраза Дон Пуза ў “Штурмуец будуч[ыні] аванпосты!”. Гэта што той Мамона, які прымусіў сабе служыць цэлыя народы» [4, с. 539]. *Мамона* (пачаткова – імя бога багацця ў старажытных сірыйцаў) сустракаецца ў Новым Запавеце як сінонім багацця. Цікава, што ў рускім прастамоўі імя гэтага бога ператварылася ў слова *мамон*, якое, дарэчы, мае значэнне ‘чэрава, страўнік’ [7].

У іншых лістах да А. Адамовіча А. Бабарэка называе Дона Пуза “лыцарам і героем нашага часу”, які ўвасабляе “вечныя клопаты аб кавалку хлеба” [8, с. 12] або “патрэбы матар’яльнага жыцця” ўвогуле [4, с. 538]. Такім чынам, Дон Пуза ўяўляўся А. Бабарэку ўвасабленнем усёпаглынальнага матэрыяльна-спажывецкага пачатку, што змушае людзей вечна клапаціцца пра матэрыяльны дабрабыт і ў гэтым клопаце забывацца пра каштоўнасці духоўныя. І ён апаноўвае людзей незалежна ад іх прафесіі, сацыяльнага стану, палітычных поглядаў.

Сваё перажыванне выгнання А. Бабарэка ўяўляў у выглядзе “змаганьня між Донам Пузам і Дзеньдзівірам” [4, с. 538]. Хто ж такі *дзеньдзівір*? У беларускай лексікаграфіі гэтае слова зафікса-

вана ў значэнні ‘лялотнік, лайдак, маруда’. Аднак У. Дубоўка ўжывае яго з больш станоўчым адценнем – як характарыстыку сімпатычнага яму рамантыка-летуценніка. Гэта яскрава адбілася, напрыклад, у паэме “І пурпуровых ветразей узвівы” (1929): “*Матэматык. / Дзівак ты ці рамантык, / мой дружа любы, гэта вельмі ясна. / У нашы дні руін і будаўніцтва / ты руйнаваць і будаваць павінен, / а не бадзяцца нейкім дзеньдзівірам. / Лірык. / У нашы дні і радасці і гора / патрэбны дойдзі і дзеньдзівіры. / Аднолькава іх права на паветра / ды і на сонца такжа...*” [2, с. 111]. У паэме “Кругі” (1927) словам *дзеньдзівір* У. Дубоўка характарызуе селяніна Цікаўнага, які вылучаўся празмернай дапытлівасцю, неспатольнаю прагаю ведаў. Вобраз Дубоўкавага дзеньдзівіра А. Бабарэка суадносіў з вобразам “вольнага ад працы чалавека” [4, с. 538], створаным Лукашом Калюгам у апавесці “Нядоля Заблоцкіх” (1931), і, адпаведна, супрацьпастаўляў абодвух абмежаванаму, заклапочанаму выключна ўласным наедкам Дону Пузу.

Быць жа “вольным ад працы” атаясамлівалася ва ўзвышэнцаў не з лайдацтвам, а з “працай духу”, “работай вольнай мыслі”, з магчымасцю разважаць над спрадвечнымі пытаннямі, чэрпаць матэрыял для будучых твораў, даваць думкам “адстояцца і аформіцца” [4, с. 539] – менавіта ў служэнні мастацтву і духоўнай сферы яны бачылі сэнс свайго жыцця. І калі раней гэтую мэту яны рэалізоўвалі, пішучы і публікуючы творы, збіраючыся на сходы літаратурнага згуртавання і выдаючы часопіс, то цяпер, у высылцы, апынуліся ў такім становішчы, калі дзеля кавалка хлеба даводзілася займацца нятворчымі відамі працы і, адпаведна, менш думаць пра хлеб духоўны. Характэрная ў гэтым сэнсе скарга А. Бабарэкі У. Дубоўка: «...гэты “Дон Пуза”, у выглядзе звычайных штодзённых турбот і клопатаў аб пражытку, адбіраў у мяне ўвесь мой час. Калі, часам, і аставалася якая капля яго вольнаю, дык і то яна была атручана ягоным паветрам, і ані дзела, ані работы вольнай мыслі яна не давала. Калі што й думалася такімі часінамі, дык гэта толькі як высновы з гэтага стану – калі хочаш, каб чалавек ня меў вольных думак, зрабі яго нявольнікам Дон Пуза, аддай яго ў няволю да гэтага пана, і будзеш тады ты спакойны ад усякай “крамолы”, – Дон Пуза ўжо паклапоціцца аб тым, каб і тхнуць яму ня было калі, ня то шчэ аб чым-небудзь вольна думаць» [4, с. 539].

Вось і адчувалі выгнання ўзвышэнцы ўнутры сябе пастаяннае змаганне за магчымасць вызваліцца ад змушанай працы і напісаць хоць крыху новых паэтычных, праявічых ці проста дзённікавых радкоў. І калі У. Дубоўка ў пачатковы перыяд высылкі стварыў некалькі вершаў (“З-за кратаў”, “...Забываўся ты. Схіліўся на да-

лоні...”, “Здраднікам”) і даслаў іх А. Бабарэку, той радасна ўспрыняў гэта як адну з праяў перамогі над усюдысным Донам [4, с. 538].

Цікава, што аналагічнай Дону Пузу ўсёпаглынальна-дэструктыўнай сілай А. Бабарэку бачыўся і вобраз Камбайна. Само слова *Камбайн* у паэме “Штурмуецца будучыні аванпосты!” сустракаецца толькі адзін раз, і гэта – яе жанравае азначэнне, выведзенае ад англійскага дзеяслова *to combine* – ‘камбінаваць, суладжваць, спалучаць, змешваць’ [2, с. 140]. Нягледзячы на такое аўтарскае тлумачэнне, слова *Камбайн* не магло не звязвацца ў чытача з сельскагаспадарчай машынай, якая ў сваю чаргу ўвасабляла новыя працэсы ў тагачаснай вёсцы – індустрыялізацыю і калектывізацыю. І хоць у прадмове да паэмы У. Дубоўка ў духу тагачаснай афіцыйнай прапаганды называе гэтыя працэсы “вышэйшымі формамі жыцця” [2, с. 133], вобраз Камбайна выклікаў у А. Бабарэкі хутчэй адмоўную асацыяцыю: «Больш за ўсё займала мяне гэтым часам гэтая ўява Камбайна, як яна сказала сябе ня ў гэтым творы, а ў рэчаіснасці найшла на мяне і ўвабрала паволі амаль усяго мяне і маю сям’ю ў сябе. То-ж мне ўяўляецца гэты час у вобразе гэтага “Пуза”, якое разраслося да таго, што ўвабрала ў сябе і галаву з яе і мазгамі і думкамі, не таму, каб бліжэй да іх наедка зрабіць, а таму, каб яны былі бліжэй да “наедку” і яму служылі» [4, с. 539]. Такое бачанне кампетэнтным крытыкам і найбліжэйшым Дубоўкавым сябрам Камбайна і Дона Пуза ў адным вобразна-сімвалічным шэрагу сведчыць не на карысць таго, што паэма была задумана аўтарам як прапагандысцкі твор з усхваленнем калектывізацыі і індустрыялізацыі. Хутчэй, гэтыя працэсы паэт паспрабаваў паказаць аб’ектыўна, даўшы слова абодвум бакам: сялянам у вобразе

Пасажыра і нацыянал-камуністычным ідэолагам у вобразе Кандуктара.

Але, акрамя закранутай тэмы калектывізацыі, паэма ахоплівае і праблемы, актуальныя для любога часу. Адна з іх і ўвасоблена аўтарам ва ўніверсальным вобразе Дона Пуза, які – у шырокім яго разуменні – не мае прывязкі да нейкай канкрэтнай гістарычнай эпохі (напрыклад, савецкай), а прымушае і сёння задумацца пра жыццёвыя каштоўнасці. Змушана сць чалавека аддаваць перавагу матэрыяльным прыярытэтам перад духоўнымі і ёсць тое, што А. Бабарэка называў “уладаю Дон Пуза”. Супраць гэтага і пратэставаў Уладзімір Дубоўка, сцвярджаючы – праз адмаўленне Дона Пуза – высокія гуманістычныя ідэалы.

Спіс літаратуры

1. Адамовіч, А. Да гісторыі беларускае літаратуры / А. Адамовіч. – Менск : Выдавец ПП Зьміцер Колас, 2005.
2. Дубоўка, У. Выбраныя творы : у 2 т. / У. Дубоўка. – Мінск : Беларусь, 1965. – Т. 2 : Паэмы, балады, казкі.
3. Арочка, М. М. Уладзімір Дубоўка / М. М. Арочка // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі; Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2002. – Т. 2. – С. 475 – 503.
4. “Мы застанемся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народам...” : Лісты ўладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі; Лісты Адама Бабарэкі да ўладзімера Дубоўкі (Чарнавікі) // *Arche*. – 2009. – № 11-12.
5. Бабарэка, А. Запіскі выгнанца / А. Бабарэка // БДАМЛМ. – Ф. 407. – Воп. 1. – Адз. зах. 87. – Арк. 9 адв.
6. Бабарэка, А. Ліст да А. Адамовіча, кастр. 1931 г. (чарнавік) / А. Бабарэка // БДАМЛМ. – Ф. 407. – Воп. 1. – Адз. зах. 133. – Арк. 4 – 7 адв.
7. Толковый словарь живого великорусского языка В. Даля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/dal/article/dal/03110/10700.htm>.
8. Бабарэка, А. Ліст да А. Адамовіча, травень 1931 г. (чарнавік) / А. Бабарэка // БДАМЛМ. – Ф. 407. – Воп. 1. – Адз. зах. 86. – Арк. 11 – 13 адв.

КАЛЯНДАР ПАМЯТНЫХ ДАТАЎ І ЮБІЛЕЙНЫХ ДЗЁН на 2010 г.

ВЕРАСЕНЬ

1 верасня – 110 гадоў з дня нараджэння Сымона Баранавых (сапр. Баранаў; 1900 – 1942), празаіка

100 гадоў з дня нараджэння Андрэя Раеўскага (1910 – 1993), расійскага і беларускага рэжысёра, акцёра, заслужанага артыста Беларусі

95 гадоў з дня нараджэння Масея Сяднёва (1915 – 2001), паэта і празаіка. Жыў у ЗША

75 гадоў з дня нараджэння Лявонція Доўбуша (1935 – 2002), графіка, жывапісца, сцэнографа

70 гадоў з дня нараджэння Анатоля Майсеенкі, літаратуразнаўцы

70 гадоў з дня нараджэння Барыса Рэпіна, сцэнографа, жывапісца, графіка

2 верасня – 80 гадоў з дня нараджэння Анатоля Шаўні, паэта, перакладчыка, крытыка

3 верасня – 80 гадоў з дня нараджэння Паўла Ткачова (1930 – 1998), празаіка, літаратуразнаўцы, крытыка, заслужанага работніка вышэйшай школы Беларусі

4 верасня – 70 гадоў з дня нараджэння Леаніда Юшкевіча, піяніста, педагога

6 верасня – 105 гадоў з дня нараджэння Віктара Казлоўскага (1905 – 1975), паэта

7 верасня – 205 гадоў з дня нараджэння Яна Юзафа Бараноўскага (1805 – 1888), інжынера, эканаміста, пісьменніка

105 гадоў з дня нараджэння Георгія Бярозкі (1905 – 1982), празаіка, крытыка, літаратуразнаўцы, кінакрытыка

20 гадоў з часу адкрыцця Полацкага музея беларускага кнігадрукавання

8 верасня – 60 гадоў з дня нараджэння Святланы Ганчаровай - Грабоўскай, літаратуразнаўцы

9 верасня – 70 гадоў з дня нараджэння Інэсы Адзінцовай (1940 – 1997), спявачкі

Працяг на с. 73, 82.